DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18260634

BOLALARDA IJODIY FIKRLASH VA YARATUVCHANLIKNI RIVOJLANTIRISH

Toshpo‘latova Muhlisa Nabi qizi

Guliston Davlat Pedagogika Instituti “Ta’lim -tarbiya nazariyasi va metodikasi” (Maktabgacha ta’lim) magistratura 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bolalarda ijodiy fikrlash va yaratuvchanlikni shakllantirish jarayonining psixologik-pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’limning asosiy vazifalaridan biri sifatida ijodkorlikni erta yoshdan rivojlantirishning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot davomida bolalarning tasavvuri, noodatiy yechim topish ko‘nikmalari hamda mustaqil fikrlash jarayoniga ta’sir etuvchi omillar o‘rganildi. Maqola yakunida ijodkorlikni rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: *ijodiy fikrlash, yaratuvchanlik, bolalar psixologiyasi, ta’lim jarayoni, innovatsion metodlar, muammoli vaziyat, ijodkorlikni rivojlantirish, motivatsiya, kognitiv jarayonlar, interaktiv yondashuv.*

KIRISH

Mustaqillik yillarida respublikamizda ta’lim tarbiya sohasida amalga oshirilgan islohatlar va bu borada yaratilayotgan imkoniyatlar nihoyatda kengayib bormoqda[1]. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ijodkorlik va noodatiy fikrlashga ega bo‘lgan avlod yetishib chiqishiga bevosita bog‘liq. Shu bois bolalarda ijodiy fikrlashni erta yoshdan shakllantirish masalasi nafaqat pedagoglar, balki psixologlar va ota-onalar e’tiborida bo‘lib bormoqda. Ijodiy fikrlash – bu bolaning tasavvuri, kuzatuvchanligi, tahlil qilish qobiliyati va yangi g‘oyalarni ilgari surish

[1] Creative abilities of preschool children and factors of their effective development Matluba T. Rajabova. Https://www.supportscience.uz/index.php/oje 76-b

ko‘nikmalarining uyg‘unlashgan shaklidir. Uni rivojlantirish jarayonida o‘yin faoliyati, erkin muhit, mustaqil izlanish imkoniyatlari hamda pedagogning qo‘llab-quvvatlovchi munosabati muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, zamonaviy o‘quv dasturlari va metodlar ijodkorlikni rag‘batlantirishga, bolani fikrlashning turli yo‘llarini sinab ko‘rishga undovchi vositalar sifatida qaralmoqda. Mavzuning dolzarbligi shundaki, an’anaviy ta’lim ko‘proq tayyor bilimni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, bugungi kun ehtiyoji yaratuvchanlikka asoslangan faoliyatni, amaliy tajribaga tayanib mustaqil qaror qabul qilishni talab qiladi. Shu sababli maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolalar ijodiy salohiyatini rivojlantirishning samarali usullarini aniqlash amaliy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bolalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasi bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy salohiyat erta yoshdan boshlab shakllana boshlaydi va uning rivojlanishi ta’lim muhiti, psixologik qo‘llab-quvvatlash hamda bola faoliyatining mazmuniga bevosita bog‘liq. Jahon pedagogik tajribasida J. Gilford, E. Torrens, L. Vygotskiy kabi olimlarning tadqiqotlarida ijodiy fikrlashning psixologik mexanizmlari, divergent tafakkur, tasavvurni faollashtirish jarayonlari batafsil yoritilgan. Ularning ta’kidlashicha, bola atrof-muhitni faol idrok qilganda, o‘yin va tajriba qilish orqali yangi g‘oyalarni kashf etganda ijodkorlik tabiiy ravishda rivojlanadi. Mahalliy tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida ham ijodkorlikni shakllantirishda motivatsiya, individual yondashuv, o‘yin texnologiyalari va muammoli vaziyatlarning o‘rni alohida ta’kidlangan. Amaliy pedagogik tajribalar esa ijodiy topshiriqlar, loyihaviy ishlar, kichik guruhlarda ishlash shakllari va bolalarning mustaqil izlanish faoliyati ijodkorlikni rag‘batlantirishda samarali ekanini ko‘rsatadi.

Tadqiqot jarayonida foydalanilgan metodlar mavzuni kompleks yoritish imkonini berdi. Analitik metod orqali xorijiy va mahalliy ilmiy manbalar tahlil qilinib, ijodiy fikrlashning nazariy asoslari aniqlangan. Kuzatuv va pedagogik diagnostika metodlari bolalarning faoliyat jarayonidagi ijodiy namoyonlarni real sharoitda o‘rganishga xizmat qildi. Suhbat va savolnoma usullari orqali pedagoglarning tajribasi,

bolalarda uchraydigan qiyinchiliklar hamda ularni yengish bo‘yicha samarali strategiyalar o‘rganildi. Shuningdek, amaliy tajribalarni tahlil qilish metodi yordamida bir qator maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim tashkilotlarida qo‘llanilayotgan interaktiv yondashuvlarning natijalari solishtirildi[1].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot davomida bolalarda ijodiy fikrlash va yaratuvchanlikni rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilindi va amaliy metodlar sinovdan o‘tkazildi. Kuzatuv, savolnoma va pedagogik diagnostika natijalari shuni ko‘rsatdiki, bolalarning ijodiy salohiyati bir nechta asosiy omillarga bog‘liq: ta’lim muhiti, o‘yin va loyihaviy faoliyat, pedagogning motivatsion qo‘llab-quvvatlashi hamda individual qiziqishlar. Amaliy mashg‘ulotlarda interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar va kichik guruhda ishlash bolalarning noodatiy yechim topish qobiliyatini sezilarli darajada oshirdi. Masalan, loyiha asosida ishlash jarayonida bolalar o‘z tasavvurini kengaytirib, bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqdi, bu esa divergent fikrlashni rivojlantirishga yordam berdi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, ijodiy fikrlashni rivojlantirishda yagona metod mavjud emas; samarali natija turli yondashuvlarning uyg‘unlashuvi bilan erishiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning rag‘batlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi munosabati bolalarning o‘z-o‘zini ifoda etishiga, yangi g‘oyalarni ilgari surishga turtki beradi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi.

1. Kuzatuv metodi:

Tavsifi: Bolalarning ijodiy faoliyati va ularning o‘yin, loyiha va muammoli vaziyatlarda faol ishtirokini bevosita kuzatish.

Misol: Mashg‘ulot jarayonida bola rasm chizish, konstruksiya yaratish yoki hikoya tuzish kabi faoliyatlarda turli yechimlarni sinab ko‘rdi; pedagog kuzatuvlaridan kelib chiqib, bolaning divergent fikrlash darajasi baholandi.

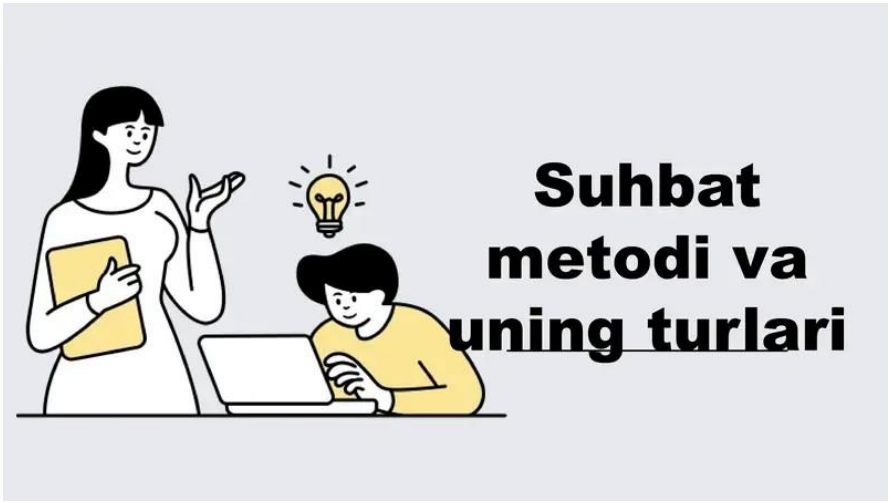
[1] Usmonova, G. “Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur va ijodiy faoliyatning shakllanishi.” *Ta’lim va Taraqqiyot*, №3, 2021, 45–52-betlar.

2. Suhbat va savolnoma metodi:

Tavsifi: Bolalarning o‘z fikrini ifoda etish qobiliyati va yaratuvchanlikka bo‘lgan munosabatini aniqlash.

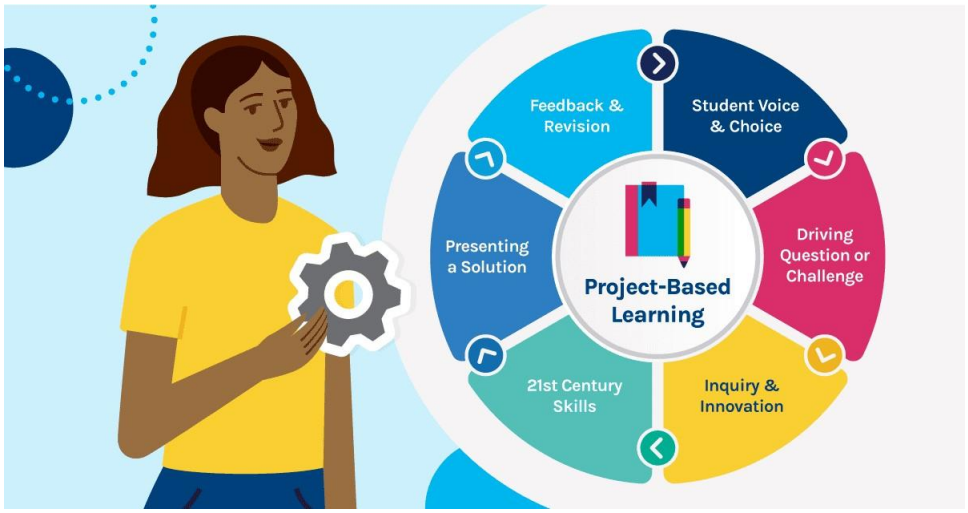
Misol: “Siz ushbu muammoni qanday hal qilasiz?” yoki “Yangi o‘yin yaratish uchun qanday g‘oyalarni ishlatishingiz mumkin?” kabi savollar orqali bolalar turli yechim variantlarini taklif qildi.

3. Loyihaviy metod (Project-based learning)

Tavsifi: Bolalarga kichik guruhda loyiha vazifasi berilib, ijodiy qarorlar ishlab chiqish va amalga oshirishga rag‘batlantirish.

Misol: Bolalar birga ishlab, maktabning kichik teatr sahnasini yaratish yoki ekologik mavzu bo‘yicha mini-loyiha tayyorlashdi; natijada bolalar mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy g‘oyalarni birlashtirishni o‘rgandi.

4. Muammoli vaziyat metodlari

Tavsifi: Bolalarga yechimini o‘zi topishi kerak bo‘lgan topshiriqlar berish.

Misol: “Agar maktabda suv to‘kilsa va uni tozalashning bir nechta yo‘li bo‘lsa, qanday yechimni tanlaysiz?” kabi vaziyatlarda bolalar turli innovatsion yechimlarni ishlab chiqdi.

5. Pedagogik diagnostika

Tavsifi: Bolalarning ijodiy salohiyatini baholash va rivojlanish darajasini aniqlash uchun maxsus testlar va kuzatuvlar.

Misol: Torrance testlari asosida bolalar o‘z fikrlarini yozma va og‘zaki shaklda ifodalash orqali divergent fikrlash darajasi tahlil qilindi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy salohiyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan faoliyat maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolalarning shaxsiy va kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda ijodiy mashg‘ulotlar tizimli tarzda rejalashtirilsa, bolalarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyati sezilarli darajada oshadi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bolalarda ijodiy fikrlash va yaratuvchanlikni rivojlantirish ko‘p jihatdan ta’lim muhiti, pedagogning qo‘llab-quvvatlashi va bolalarning shaxsiy qiziqishlariga bog‘liq. Amaliy metodlar, jumladan o‘yinlar, loyihaviy faoliyat, muammoli vaziyatlar va interaktiv mashg‘ulotlar bolalarning divergent fikrlashini faollashtirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, turli metodlarni uyg‘un qo‘llash natijasida ijodiy salohiyat yanada tez rivojlanadi, bolalar mustaqil qaror qabul qilish, yangi g‘oya yaratish va ulardan amaliy natija olish ko‘nikmalarini egallaydi.

Ushbu tadqiqot asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Ta’lim muhitini rag‘batlantiruvchi qilish – sinflarda ijodiy faoliyat uchun erkin va xavfsiz muhit yaratish, turli material va vositalardan foydalanish.

2. O‘yin va loyihaviy metodlardan foydalanish – bolalarni kichik guruhlarda ijodiy loyihalar va o‘yinlar orqali mustaqil fikrlashga undash.

3. Muammoli vaziyatlarni qo‘llash – bolalarni yangi yechim topishga va analitik fikrlashga jalb qiluvchi topshiriqlar berish.

4. Individual yondashuv – bolalarning qiziqishlari va iqtidorini inobatga olgan holda topshiriqlar va mashg‘ulotlarni moslashtirish.

5. Pedagoglarning motivatsion qo‘llab-quvvatlashi – bolalarning g‘oyalarini qadrlash, ularni xatolardan o‘rganishga rag‘batlantirish.

6. Ijodiy faoliyatni baholash va tahlil qilish – turli diagnostika metodlari orqali bolalarning ijodiy rivojlanishini muntazam kuzatish va natijalarni baholash.

Men tadqiqot davomida bolalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish jarayonini kuzatar ekanman, ularning kichik g‘oyalardan katta innovatsiyalar yaratish qobiliyati meni chuqur hayratga soldi. Har bir bola o‘ziga xos yondashuv va qiziqishga ega, shuning uchun pedagogik jarayonda individual metodlar va rag‘batlantirishning ahamiyati nihoyatda katta. Ushbu tadqiqot menga ijodiy fikrlashni faollashtirish va bolalarga qo‘shimcha imkoniyatlar yaratishning qanchalik muhim ekanini yana bir bor isbotladi. Shu sababli men pedagogik amaliyotda innovatsion va interaktiv yondashuvlarni keng qo‘llash tarafdoriman.

Natijada, bolalarda ijodiy fikrlashni tizimli ravishda rivojlantirish nafaqat ularning kognitiv salohiyatini oshiradi, balki shaxs sifatida o‘sishiga, mustaqil va kreativ qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik amaliyotda tavsiya etilgan metodlar samarali qo‘llanilganda ta’lim jarayoni yanada interaktiv, qiziqarli va natijaviy bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT RO‘YXATI

1. Alimova, F. “Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda yaratuvchanlikni oshirish metodlari.” *Pedagogik Ilm*, №1, 2021, 25–33-betlar.

2. Bekmurodova, Z. “Innovatsion o‘yin texnologiyalarining ta’limdagi o‘rni.” *Pedagogika va Psixologiya Jurnali*, №2, 2020, 60–66-betlar.

3. Islomova, N. “Bolalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish usullari.” *O‘zbekistonda Ta’lim va Pedagogika*, №4, 2022, 12–18-betlar.

4. Creative abilities of preschool children and factors of their effective development. Matluba. T. Rajabova. Https://www.supportscience.uz/index.php/oje 2024.76-81-betlar

5. Usmonova, G. “Maktabgacha yoshdagi bolalarda tasavvur va ijodiy faoliyatning shakllanishi.” *Ta’lim va Taraqqiyot*, №3, 2021, 45–52-betlar.